

גיליון פס' 44 חודש תשרי תשפ"ו



שנה שפתחנו



י"ל ע"י "אגודת השומרים לשפירת הלשון" ע"ש מנחם חיים זצ"ל פיסודו של הרה"צ רבי יוסף רצאבי זצ"ל

סיבה לעכות הדין

מאת הרה"ג חיים דרור שליט"א

אנו עומדים בעיצומם של ימי אלול, מחד הם ימי הרחמים והסליחות, ימים של אהבה וקרבת אלוקים, "אני לדודי ודודי לי", "דודי" הוא לשון חיבה וקירבה, אבל מאידך הם ימים שיש בהם חרדה ואימת הדין המתקרב, ימים של חיל ורעדה, וכאמרתו המפורסמת של ר' ישראל סלנטר, "אפילו הדגים שבים רועדים".

ובאמת המתבונן בדברי חז"ל על עומק ודקדוק הדין יחרד ליבו, וכדברי הפייט, "ונתנה תוקף": "וחיל ורעדה יאחזון", "כי מי יצדק לפניך בדין".

ובגמ' יש עצה איך לזכות בדין. "אמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר "נושא עון ועובר על פשע" למי נושא עון למי שעובר על פשע" (ר"ה יז). אלא שזו עצה שקשה מאד ליישם אותה, לסלוח למי שהכעיס וציער אותי כ"כ. ונעיין בביאור רש"י שכתב "המעביר על מידותיו שאינו מדקדק למדוד מידה למצערין אותו ומניח מידותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המצוות, אין מעבירין על האוכלין, מניחין והולך לו. מעבירין על כל פשעיו אין מידת הדין מדקדקת אחריהן אלא מנחת והולכת".

וראיתי שהגרי"ש וולבה זצ"ל בספרו עלי שור (עמ' תל) כותב שכונת רש"י לדקדק שהלשון מעביר על מידותיו משמעה שאינו מוחק ומוחל לגמרי את הכעס שיש לו על חבירו שציערו, אלא הוא רק מעביר על כך, מניח את הכעס ולא מדקדק למדוד לחבירו באותה מידה, ואעפ"כ הוא זוכה שמעבירין לו על כל פשעיו שמידת הדין לא תדקדק אחר פשעיו, ואף שלא ימחקו, אבל מנחתן והולכת. וזהו פתח תקוה מאד נכבד ליום הדין כי עצה זו קלה יותר שהרי למחוק את הכעס על מי שציער אותי קשה מאד, וברש"י מדויק שדי אם רק אעביר על המידות למרות שעדיין לא מחלתי לו אם אני לא מודד לו, כבר אזכה שמידת הדין תתעלם מפשעי ותהא מנחתן והולכת.

הגרי"א בביאורו על מגילת אסתר על הפסוק "ובהגיע תור נערה ונערה" כותב "בכל ר"ה ויו"ה האדם חוזר בתשובה וצוהק חטאתי, והקב"ה ברוב רחמיו מעביר על חטאיו, פירוש שהעון עצמו אינו נמחק אלא תלוי, אם יחזור בתשובה שלימה כל השנה ימחול, ואם לאו לא ימחול". ולפי מה שביארנו, אם אדם לא רק יעביר על מידותיו, אלא ימחול לגמרי לחבירו בלב שלם על מה שציערו, לאדם כזה ימחלו משמים על כל פשעיו ולא רק יעבירו עליהם שהרי זו מידה נגד מידה. וא"כ הוא מרויח אף יותר מן העושה תשובה שעליו כתב הגרי"א שרק מעבירין על חטאיו ולא מוחלין לו עדיין עד שייבדק כל השנה. ואף שלא קל למחול ולהסיר לגמרי הכעס מליבו, אולם הריווח הוא עצום כ"כ ושוה כ"כ.

ראיתי בביאור נפלא על פי זה בדין ודברים שהיה בין יפתח הגלעדי וזקני גלעד, כפי שכתוב בנביא (שופטים י"א) ויגרשו את יפתח ויאמרו לו לא תנחל בבית טובים ולשלום אמן.

ואנו עומדים בעיצומם של ימי אלול, מחד הם ימי הרחמים והסליחות, ימים של אהבה וקרבת אלוקים, "אני לדודי ודודי לי", "דודי" הוא לשון חיבה וקירבה, אבל מאידך הם ימים שיש בהם חרדה ואימת הדין המתקרב, ימים של חיל ורעדה, וכאמרתו המפורסמת של ר' ישראל סלנטר, "אפילו הדגים שבים רועדים".

ובאמת המתבונן בדברי חז"ל על עומק ודקדוק הדין יחרד ליבו, וכדברי הפייט, "ונתנה תוקף": "וחיל ורעדה יאחזון", "כי מי יצדק לפניך בדין".

ובגמ' יש עצה איך לזכות בדין. "אמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר "נושא עון ועובר על פשע" למי נושא עון למי שעובר על פשע" (ר"ה יז). אלא שזו עצה שקשה מאד ליישם אותה, לסלוח למי שהכעיס וציער אותי כ"כ. ונעיין בביאור רש"י שכתב "המעביר על מידותיו שאינו מדקדק למדוד מידה למצערין אותו ומניח מידותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המצוות, אין מעבירין על האוכלין, מניחין והולך לו. מעבירין על כל פשעיו אין מידת הדין מדקדקת אחריהן אלא מנחת והולכת".

הגרי"א בביאורו על מגילת אסתר על הפסוק "ובהגיע תור נערה ונערה" כותב "בכל ר"ה ויו"ה האדם חוזר בתשובה וצוהק חטאתי, והקב"ה ברוב רחמיו מעביר על חטאיו, פירוש שהעון עצמו אינו נמחק אלא תלוי, אם יחזור בתשובה שלימה כל השנה ימחול, ואם לאו לא ימחול". ולפי מה שביארנו, אם אדם לא רק יעביר על מידותיו, אלא ימחול לגמרי לחבירו בלב שלם על מה שציערו, לאדם כזה ימחלו משמים על כל פשעיו ולא רק יעבירו עליהם שהרי זו מידה נגד מידה. וא"כ הוא מרויח אף יותר מן העושה תשובה שעליו כתב הגרי"א שרק מעבירין על חטאיו ולא מוחלין לו עדיין עד שייבדק כל השנה. ואף שלא קל למחול ולהסיר לגמרי הכעס מליבו, אולם הריווח הוא עצום כ"כ ושוה כ"כ.

ראיתי בביאור נפלא על פי זה בדין ודברים שהיה בין יפתח הגלעדי וזקני גלעד, כפי שכתוב בנביא (שופטים י"א) ויגרשו את יפתח ויאמרו לו לא תנחל בבית טובים ולשלום אמן.

האיש הכשר הולך תמים ופועל צדק המרוחם
יחזקאל בן נחמה רפאל ז"ל
רוח ה' תנחמו בנך עדין, אמן.

ז' תשרי



האיש הכשר הולך תמים ופועל צדק המרוחם
משלה בן זמירה מנחם ז"ל
רוח ה' תנחמו בנך עדין, אמן.

הרב בן זמירה קצין ז"ל
אליה בן זמירה קצין ז"ל
מרת

ז' תשרי



האיש הכשר הולך תמים ופועל צדק
מופלא בחסדים ובצניעות
עובדיה עבודי בן זמירה מנחם ז"ל
המרוחם

דרור כהן הוא מסוג האנשים שלא מנדנד יותר מדי לרעיו וקרוביו. הוא לא מתקשר לחבריו הקרובים יותר מפעם לחודש, ונמנע לבקש טובות למרות הקשיים שיש לו. הוא חורק שיניים, מפרנס משפחה מהיד לפה, אבל שורד. נכון, קצת קשה לו להתפלל שלוש תפילות ביום, אבל תפילה אחת במנין, ...

הוא לא מפספס. לא משנה, שחרית מנחה ערבית, הוא מגיע. גם הכיפה לא תמיד צמודה לפדחתו, יום כן, יום לא, זה משתנה לפי מצב הרוח הרוחני שלו. כשהוא עם דתיים, היא דבוקה לו חזק לגולגולת, כשהוא נקלע לסביבה חילונית היא נכנסת לחדר המתנה בכיסו הימני. "יש לי יראת-שמים" אומר דרור, "אבל לא כל כך צפופה. הלוואי יכולתי יותר. אני כמו עלה נידף, שהרוח סוחבת אותו לאן שבא לה". לפני שבוע הוא התקשר אלי והתחנן "עשה לי טובה ביום חמישי האזכרה של אמא, שנה לפטירתה. "אנא, בוא לדרוש בין מנחה לערבית. רבע שעה, עשרים דקות, תעשה כבוד לאמא שלי..."

נו טוב, עשיתי חשבון שכמעט חצי שנה דרור נעלם לי מן האופק, ובעוונותי הרבים, לא הצלחתי להגיע ל"שבעה" של אמא. עסקנות ציבורית וטרדות מנעו ממני לנסוע חצי יום לבאר-שבע, שם התגוררה אמא, שיכון ו' או ד'. ניחמתי בטלפון. והנה נקלעה לידי הזדמנות לדרוש בפני מתפללי בית הכנסת השכונתי של דרור, וקומץ בני משפחתו שיגיעו מן הדרום.

דרשן גדול מעולם לא הייתי, אבל אם מבקשים ממני, אני נוהג לעשות שיעורי-בית, ולהגיע מוקדם. לא נעים לשלוק וגם לא מכובד, בעיקר כשמדובר באזכרה של אשה צדקנית שזה יום השנה לפטירתה. עלעלתי בספרים, ובאווירה של אלול, חודש הרחמים והסליחות, החלטתי לעשות לי ולהם חיזוק בעניין החובה לדון לכף זכות. מי לא רוצה לצאת זכאי בדין? כל אחד. וכידוע במידה שאדם מודד מודדין לו. תדון לכף זכות, ידונו אותך לכף זכות, וסיכויך לצאת זכאי גדולים. בעודי מעלעל בספר ישן, קלטו עיני סיפור שלא קראתי מעולם, והחלטתי לשלבו בדרשה.

מיד אחרי מנחה התיישבו להם זקני השכונה, חלקם רדומים, חלקם עירניים, והמאוורר החורק התחיל לעשות לי חור בראש. עליתי לתיבה. דרור התיישב ממש מולי ופניו משתוקקות לשמוע מוסר וחיזוק. גם בעזרת נשים שררה דממה. התחלתי לספר: "ליל ראש השנה בבית הכנסת הגדול של הבעל-שם-טוב. מאות מתלמידיו הצדיקים עומדים צפופים עם רווחים וליבם הומה בתפילה. יום הדין הגדול והנורא, בו נחתמים חיי כל בריה מי לחיים ומי למיתה. מי בחנק, מי בחרב. שפתותיהם דולקות והם ממליכים את הקב"ה עליהם, ומתחננים: זוכרנו לחיים מלך חפץ בחיים, למען אלוקים חיים."

"והנה לפתע צונחת מכיסו של אחד התלמידים קופסת הטבק שלו, ומתגלגלת סמוך לרגליו. התלמיד הפסיק תפילתו, התכופף, הרים את הקופסא, פתח את המכסה, תחב את אפו ושאף עמוק תוך שאיבה מרעישה של טבק חום בהיר, לתוך נחיריו. פעם, פעמיים ושלוש. "חברו, שהתפלל מאחוריו, הבחין במעשה, ונרעש כולו. הוא חשב בליבו, "איזה חצוף היהודי הזה, ברגע כה נשגב בו חיינו מונחים על כף המאזניים, מלאכי עליון יחפזו רועדים ונרעשים, הטיפשון הזה עסוק בטבק שלו, ועוד מרשה לעצמו להניח את התפילה, ולשאוף טבק".

"באותן שניות פעל ההרהור הזה, נ-ו-ר-א-ו-ת. התלמיד שהריח טבק נידון לגזר דין מוות בעליונים, על שהעדיף טבק בנחיריו על פני תפילה ברתת ובחיל. "הבעל-שם-טוב הקדוש עשה עליית נשמה במוצאי ראש השנה, והנה נודע לו שתלמידו האהוב נידון למוות. הוא התחנן בפני פמלייה של מעלה, שירחמו וימתיקו את דינו – אך לשווא. החטא הזעיר הזה, היה טעון בזלזול אוי. מחפיר כלפי מעלה..."

"רד הבעל-שם-טוב מגנזי מרומים, ומצליח בכוח יחודיו לגרום לבלבול עצום במוחו של התלמיד שחשב רעה על חברו מריח הטבק. והלה לא הצליח ללמוד אפילו שורה בגמרא. עלטה כבדה ירדה על הגיוני שכלו, אשר לפתע עסק בשאלות פשוטות חסרות טעם וריח, מענייני העולם. לפתע העסיקו את מוחו עגלות וסוסים, מיתרי כינורות, ערוגות הפרחים. במקום פילפול הגמרא, הפך שיכלו של האיש לבליל של שטויות ותהיות שווא, עד שלפתע הבלילה במוחו שאלה שלא הרפתה ממנו – מדוע ריבונו של עולם, מדוע יהודים כל כך אוהבים להריח טבק, מה הם מוצאים באבקה הזו, מה התועלת. יומם ולילה השאלה ניקרה בו, ותשובה לא מצא.

"ליל הושענא-רבה, חלף לו, תפילת שחרית ואחר כך מוסף, ותלמידי הבעל-שם-טוב ניצבים בשורה ארוכה להתברך מפי רבם ב"פיתקא טבא". עד שהגיע תורו של התלמיד המבולבל. הבעל-שם-טוב ברכו, אך זה רכן על אוזן הרב, ושאל "כבוד הרב יסביר לי בבקשה מה מצאו להם היהודים בהרחת הטבק".

בחיוב תוכחה כתנאי לסיפור לשה"ר לתועלת

כתב הח"ח בהלכות לשון הרע, כלל י', סעיף א' אם אָחד רָאָה אָדָם, שֶׁעָשָׂה עוֹלָה לַחֲבֵרוֹ, כְּגוֹן שֶׁגָּזַל אוֹ עָשָׂק אוֹ הִזִּיקוּ, בֵּין אִם הִנָּגַל וְהִנָּק יוֹדְעִים מִזֶּה אוֹ לֹא. אוֹ שֶׁבִּישׁוּ, אוֹ שֶׁצָּעְרוּ וְהוֹנָה אוֹתוֹ בְּדָבָרִים. וְנוֹדַע לוֹ בְּבִרְרוֹ, שֶׁלֹּא הִשִּׁיב לוֹ אֶת הַגָּזָלָה וְלֹא שָׁלַם לוֹ אֶת נִזְקוֹ וְלֹא בִקֵּשׁ כְּנִי לְהַעֲבִיר לוֹ עַל עוֹנוֹ, אָפְלוּ רָאָה דָּבָר זֶה בִּיחִידִי, יָכוֹל לְסַפֵּר הַדָּבָרִים לְבָנָי אָדָם כְּדִי לַעְזֹר לְאִשֶּׁר אָשֵׁם לוֹ וּלְגִנוֹת הַמַּעֲשִׂים הָרָעִים בְּפִנֵּי הַבְּרִיּוֹת, אֵד, וְזֶה, שֶׁלֹּא יִחְסְרוּ אֵלֵינוּ הַשְּׂבָעָה פְּרָטִים, שֶׁנִּבְאָרָם בְּסִמּוֹן וְכוּ'. הַפֶּרֶט הַג' שְׂיוֹכִים אֶת הַחוּטָא מִתְחַלָּה וּבְלִשׁוֹן רַבָּה, אוֹלֵי יוֹכֵל לְהוֹעִיל לוֹ, וְיִשְׁטִיב עַל יָדֵי זֶה אֶת דָּרְכֵינוּ, וְאִם לֹא יִשְׁמַע לוֹ, אֲזִי יוֹדִיעַ לְרַבִּים אֶת אֲשַׁמַּת הָאִישׁ הַזֶּה, מִה שֶׁהִזִּיד עַל רַעְיוֹ. מְבֹאֵר דִּאִין חִיּוֹב הַתּוֹכְחָה כֵּאֵם מִשּׁוֹם מִצְוַת הַכֹּחַ תּוֹכִיחַ גְּרִידָא אֲלֵא הוּא תִנְאִי לְהִיתֵר סִיפּוֹר הַגְנוֹת עַל חֲבֵרוֹ וּמִשּׁוֹ"ה צָרִיךְ לְהוֹכִיחַ קוֹדֵם שֶׁמִּסְפֵּר בְּדוּקָא וְלֹא סָגִי בְמֵה שִׁדְעָתוֹ לְהוֹכִיחַ אַח"כ, וּמִקּוֹר דִּין זֶה כ' הַח"ח בְּבִאמ"ח סק"ז מְדַבְּרִי הַרְמַב"ם פ"ו מְהַל' דְּעוֹת הַל' ח' וְז"ל הַמוֹכִיחַ אֶת חֲבֵרוֹ תַּחֲלֵה וְכוּ' אֲבֵל בְּדַבְּרֵי שְׁמִים אִם לֹא חָזַר בּוֹ בְּסִתְרֵי מַכְלִימִין אוֹתוֹ בְּרַבִּים וּמְפָרְסִים חֲטָאוֹ וּמַחְרִפִּים אוֹתוֹ בְּפִנּוּי וְכוּ' עַד שִׁיחְזוֹר לְמוֹטָב ע"ל, הִרִי דַאסוֹר לְפָרְסָם גְּנוּתוֹ אִם לֹא הוֹכִיחַ אוֹתוֹ מִתְחִילָה וְכֵּן עַד מְדוּמָה ע"ד הַרְמַב"ם מִנֵּה לִיָּה לְחַדֵּשׁ חִיּוֹב הַתּוֹכְחָה זֶה וְאִין לִמּוֹר דְּמִקּוֹרוֹ מִמֵּאִי דְהִשְׁרִישׁ לוֹ הַח"ח (שֶׁם פֶּרֶט שִׁישִׁי) דָּאִם יוֹכֵל לְסוֹבֵב אֶת הַתּוֹעֵלֶת הַזֹּאת גּוֹפָא בְּעֵצָה אַחֶרֶת שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לְסַפֵּר אֶת עֵינֵי הַלִּשָּׁה"ר עַלֵיו אֲדִי בְּכָל גּוֹוֹנָא אֲסוֹר לְסַפֵּר [וּמִקּוֹרוֹ עִי"ש בְּבִאמ"ח] וְהִכָּא נִמִּי כִיּוֹן שִׁיתֵּן שִׁיחְזוֹר לְמוֹטָב ע"י תּוֹכְחָתוֹ בְּלֹא שִׁיִּצְטָרֵךְ לְסַפֵּר הַלִּשָּׁה"ר עַלֵיו אֲסוֹר לְסַפֵּר קוֹדֵם שֶׁהוֹכִיחַ, דָּאִי מִשּׁוֹם הָאֵי אִינוֹ מַחְוִיב לְסוֹבֵב הַתּוֹעֵלֶת בְּעֵצָה אַחֶרֶת כֹּאשֶׁר אִיתָּ בֵּה טִירְחָא יוֹתֵר מִהִסְפּוֹר בְּגִנוֹת חֲבֵרוֹ [עִיין בְּבִאמ"ח סק"א דְּמִדְמָה דִּין דִּידָן לְמַה דִּאִיתָּא בְּב"ק כ"ח ע"א שׁוֹר שְׁעָלָה ע"ג חֲבֵרוֹ דָּאִם דְּחָפוּ לְעִלּוּן וּמֵת חִיּוֹב מִשּׁוֹם שֶׁהִיא לוֹ לְשׁוּמְטוֹ] וְהִתָּם כְּתוּב הַתּוֹס' ד"ה "מִשְׁבֵּר" דְּרַק מִשּׁוֹם דְּלִיכָא טִרְחָא בְּשִׁמְיָתָהּ יוֹתֵר מִבְּדַחֲפִיָּה אֲמִירִין דִּישׁ לוֹ לְשׁוּמְטוֹ] וְהַרְמַב"ם סִתְמָא קָאֵמֵר וּמִשְׁמַע דְּבַכֵּל עֵינֵי מַחְוִיב לְהַקְדִּים הַתּוֹכְחָה קוֹדֵם שִׁיפְרָסָם גַּם מְדַבְּרֵי הַח"ח יֵשׁ לְהוֹכִיחַ כֵּן מִדְּכַתֵּב לְפָרֶט דְּהוֹכְחָה בְּנוֹסָף עַל הַפֶּרֶט דָּאִם יוֹכֵל לְהַשִּׁיג אַחֵר ש"מ דְּתִרִי מִילֵי נִינְהוּ.

והנה כתב הר"י בשע"ת שער ג' מאמר רכ"ח דהגם שמותר לספר בגנות החוטא על חסם אשר בכפיו כמו הגזל או המזיק או מלבין פנים ומספר לשה"ר, ונודע כי לא עזב דרכו, ולא השיב את הגזלה ולא ביקש פני חברו להעביר את עונו מ"מ מחייב להוכיחו קודם שיספר בגנותו דאל"כ יבוא לחושדו שאין כונתו לתועלת אלא להתכבד בקלון חברו ונמצא שהוא כמספר לשה"ר, דאם כונתו לתועלת חברו, היה לו להוכיחו לפני שמספר בגנותו גם יבוא לחושדו שאין דבריו כנים ומלבו הוא בודאם מדהעלים דבריו מחברו ובכה"ג שעי" סיפורו מביא עצמו לחשד מספר לשה"ר בעיני השומעים, חשיב אבק לשה"ר, עכ"ל, וגם זה הא אין לומר בדעת הרמב"ם, חדא דבפ"ז הל' ד' דמייירי הרמב"ם בדיני אבק לשה"ר לא נזכר מזה כלום ומדכתב כן בפ"ו דמייירי בהלכות תוכחה משמע דהוא מדין תוכחה ולא מהלכות לשה"ר ועוד להר"י נובע דין זה מממרא דאפי תלתא ואפילו מרא דמפרש הר"י דמייירי בכה"ג שמספר בגנות בעל עבירה היכא דלא הוכיחו תחילה דאיכא חשדא דחנף ושקרן כנ"ל ומהני מה דמספר באפי תלתא וכ"ש באפי מרא כמבואר בשע"ת שם ובשטמ"ק ב"ב ל"ט ע"ב והרמב"ם הא מפרש ממרא דאפי תלתא בלשה"ר גמור וכפשוטו כמש"כ בפ"ז ה"ה ומעתה אין מקור לחדש דהנחשד בסיפור לשה"ר חשיב אבק [וברור דבאדם המוחזק לרבים כי לא ישא פני איש וכו' והוחזק ג"כ בתוך עמו אשר לא ידבר רק אמת דכתב הר"י דבכה"ג כיון שאינו נחשד בעיני השומעים א"צ להוכיחו [מדין אבק לשה"ר] ומותר לספר שלא באפי תלתא, לדעת הרמב"ם גם בכה"ג חייב להוכיחו לפני שיספר].

ונראים הדברים דאף מה שהצריך הרמב"ם שהתוכחה תהיה בדוקא קודם שיכילמנו ברבים הוא נמי מהלכות תוכחה [ומש"ה כתב דין זה גבי הלכות תוכחה] ומשום דאף דיסוד מצות תוכחה הוא לאפרושי מאיסורא והיינו בכל דרך שימצא לנכון ואפילו ע"י הכאה כמבואר בב"ק כח ע"א מנין לנרצע וכו' ורבו מסרהבו לצאת וחבל בוא שהוא פטור דמוקי לה שם בגמ' שרבו מסר לו שפחה כנענית דהשתא איסורא ורשאי להלקות ולהפרישו (וכ"ה ברמב"ם פ"ג מְהַל' עֲבָדִים הַל' ה') ומסתמא נלמד ונכלל זה במצות תוכחה [עיינ ערכין טז ע"ב ת"ר לא תשא את אחיך בלבבך יכול לא יכנו ולא יסטרנו ולא יקללנו ת"ל בלבבך שגאה שבלב הכתוב מדבר ופרש"י שם יכול לא יכנו על דבר תוכחה משמע דההכאה לאפרושי מאיסורא מכלל מצות תוכחה ואף דמהרמב"ם פ"ו מְהַל' דְּעוֹת הַל' ה' נראה שפי' דברי הגמ' דלא כרש"י מ"מ נראה דבזה מודה לרש"י] דהא מתיר הרמב"ם כאן לכלימו ברבים ולבזותו ולקללו עד שיחזור למוטב ומשמע שכל פעולות אלו הם בכלל מצות תוכחה, ומאי שנא לאו דהכאה מלא דהונאת דברים וביוש וקללה, אלא שהקדים הרמב"ם שם בתחילת הלכה ח' דהמוכיח את חברו תחילה לא ידבר לו קשות עד שיכילמנו שנא' "ולא תשא עליו חטא" כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא הרי כדשמפרישו מהאיסור ע"י תוכחה יש להעדיף ולהפרישו בנחת ולא בדיבור קשה ונראה שאין זה הקפדה רק שלא לביישו אלא חיוב לבחור בדרך התוכחה היותר קלה לחברו וממילא גם כאשר אינו יכול להפרישו אלא ע"י שידבר איתו קשות עד שיכילמנו, עליו להוכיחו בדרך זו מאשר להכלימו ברבים וכמו"כ להעדיף להכלימו ברבים מלחרף אותו בפניו באופן שמש"כ הרמב"ם בדבברי שמים אם לא חזר בסתר, מכלימין אותו ברבים, ומפרסמין חטאו, ומחרפין אותו בפניו, ומבזין, ומקללים, עד שיחזור למוטב נקט כפי סדר הקל קל תחילה נמצאו למדים דמה שהצריך הרמב"ם שיוכיחו מתחילה הוא מעיקר דין תוכחה.

ויש לדון באופן שמטרת המספר להציל עשוק מיד עושקו ולעזור לאשר אשם לו או בכדי שיבקש המלבין פנים והמבאיש והמחפיר, פני חברו להעביר עונו אם בכה"ג מחייב להוכיחו קודם שיספר הדברים לבני אדם דאפשר דעד כאן לא קאמר הרמב"ם דמחייב להוכיח קודם שיספר רק כאשר כונתו בסיפורו לאפרושי מאיסורא דבזה מחייב לנקוט תחילה בדרך היותר קלה להפריש את חברו וכו"ל, משא"כ בזה שמתכוין לטובת הנגזל והנפגע אין עליו חיוב תוכחה דוקא קודם שיספר אע"פ שיתכן שעי" סיפורו יפרוש הלא מהאיסור אין עליו אלא חיוב תוכחה כבכל האיסורים ויכול לקיימה גם אחר שיספר. ואף דמשמע שם בהלכה ח' דבדברים שבין אדם לחברו אפילו אם הוכיחו תחילה ולא חזר בו אין לפרסם חטאו (ורק בדברים שבין אדם למקום מותר לפרסמו ברבים כשהוכיחו תחילה) הא כתב הח"ח שם בביאמ"ח סק"א דפשיטא דבגזל ועושק נזק אם לא יוכל להציל את ממון הנגזל והניזק אם לא שיפרסם הדברים לבני אדם והם יסבבו שיוחזר הגזלה וההיזק לבעליהם בודאי צריך לעשות כן ולא אסר הרמב"ם לפרסמו אלא באופן שלא תגיע התועלת הנ"ל אלא רק שירננו בני אדם אחריו וא"כ כשכונתו להציל ממון חברו יש להסתפק כנ"ל. ובפשטות היה נראה דכשם שאם מעיד בב"ד לחייב ממון או שבועה א"צ להוכיחו קודם לכן והטעם לכאורה כנ"ל דכיון שאינו עוסק כעת לאפרושי מאיסורא אלא להציל ממון חברו אינו מחייב בהוכחה כתנאי להצלת ממון חברו, וא"כ ה"ה היכא דמספר לבני אדם בכדי שיוסבבו שיוחזר הגזלה וההיזק לבעליהם, אלא שמדברי הח"ח ססק"ז מבואר שלמד מדברי הרמב"ם דלעולם יש להוכיח לפני שמספר גם כשכונתו לעזור לאשר אשם לו [שכ' שם שבדעת הר"י אפשר דיש לחלק בין אם כונתו להחזירו למוטב דמחייב להוכיחו קודם לכן לכונתו לעזור לאשר אשם לו שא"צ להוכיחו קודם לכן (מדין מצות תוכחה) ושוב כתב דמדברי הרמב"ם מבואר דיש להוכיח קודם בכל ענין] אלא שצ"ע דהא הרמב"ם לא מיירי כלל במספר בכדי לעזור לאשר אשם לו וכמו שהכריח הח"ח גופיה לעיל סק"א מדאסר לפרסם בדברים שבין אדם לחברו אפילו אם הוכיחו ולא חזר בו ואי מיירי במספר להציל את ממון הנגזל והניזק פשיטא דשרי.

עובדות והנהגות

➤ סיפר הרה"ג יצחק מועלם שליט"א בנו של הגה"צ רבי יהודה מועלם זצ"ל מראשי ישיבת פורת יוסף: אספר סיפור שלא ידוע, אני הייתי ילד קטן והיינו מתפללים בבית הכנסת "טוויג" והיה שם יהודי אחד חולה והלך אליו אבי מורי זצ"ל פעם אחת בר"ה לבקרו לתקוע לו בשופר ואח"כ נפטר, והאלמנה הזמינה את מורי אבי לראש השנה בין קריאת התורה לתקיעות שיבוא אליה הביתה לעשות קידוש ולאכול שם וכוונתה הייתה שיוכל לאכול ולהתחזק ולתקוע בקלות ואני תמהתי מדוע טורחים ללכת אליה שזה לוקח כרבע שעה הרי אפשר לקדש בבית הכנסת בחדר צדדי, והציבור היו נוהגים לומר "למנצח" קודם תקיעת שופר פעם אחת ובשל איחורו היו אומרים שבע פעמים והייתי מתפלל מאד על זה, לימים נפטרה אותה אלמנה ומאד ראיתי שבכלל לא מקדש לפני התקיעות, והבנתי שאצל כולנו ההכנה לתקיעת שופר היא ע"י "ענת שערי רצון" או לימוד מוסר, ואצלו הייתה ההכנה בהליכה דרך ארוכה לשמח את האלמנה... (דרש יהודה, מועדים)

➤ הגאון המקובל רבי שלמה שרעבי זצ"ל אחיינו של הצדיק הנודע רבינו מרדכי שרעבי זצוק"ל היה מופלג בתורת הנגלה והנסתר בהצנע לכת גדול. ובעת התגוררו בשכונת זכרון משה בירושלים כיבדו ראב"ד העדה החרדית הגר"י פישר זצ"ל בימי שני וחמישי בגלילת ספר התורה וכששאלו את מקורביו מדוע הגר"י פישר אוהבו, שחו מקורביו כי בערב יום כיפור אחד הבחין רבי שלמה בילדה כבת שבע המייללת בבכי ומששאלה על כך השיבה שאביה נפטר מכבר ואמה שלחה אותה להביא את "עוף הכפרות" מהשוחט והוא אמר שהעוף טרף! רבי שלמה זצ"ל הביא לה עוף חדש ומיד בדק את העוף "הטרף" וצומת הגידים שלו וראה שהוא כשר, ביקש רבי שלמה מהגר"י שיזמין את השוחט ויפסיקו מעבודתו עד שיחזור על כל ההלכות כראוי, וכך אכן היה, לא לחינם העריכו הראב"ד, בראותו את דאגתו לכלל ולפרט (עקבתא דמשיחא)

➤ האדמו"ר רבינו ישראל אבוחצירא זצ"ל "הבבא סאלי" היה מזמין עניים על שולחנו מידי לילה בחג הסוכות שנה אחת כאשר שהה מחוץ לעיר בחג הסוכות וחזר ליום הושענא רבה, שאלתו הייתה האם הזמינו עניים לסוכה כמנהגו, כשענו בני הבית בשלילה הטיף מוסרו "האין יכול האדם לשבת להתענג ולשמח בחג, כשהוא שוכח את העניים והמסכנים", מיד צוה שיזמינו את כל אביוני העיר לשני הימים טובים האחרונים (בחו"ל) שמיני עצרת ושמחת תורה, ישב עימם בסעודת החג ושימחם שמחה גדולה עד מאד. (סיידא בבא סאלי)

הלכה למעשה

כתב החפץ חיים בהל' רכילות כלל ט' סעי' ה' אָבֵל אִם הוּא מְכִיר אֶת טַבַּע הָאִישׁ, שֶׁהוּא מְסַפֵּר לוֹ, שֶׁאֵם יִגְלֶה לוֹ אֶת הַדָּבָר, וְהָלִיטוּ תַּכְף לְנִדְאֵי גָמּוּר, (אוּ מִשּׁוֹם שֶׁטַבְּעוֹ לְהֶאֱמִין תַּכְף רַע עַל תַּכְרוֹ, אוּ מִשּׁוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲלֵיו דְּבָרִים הַנִּקְרִים, אוּ מִשּׁוֹם שֶׁסּוּמָךְ עָלָיו מֵאֵד), וְנִפְסַק תַּכְף הַדִּין לְעֲצָמוֹ וְיַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה, דְּהִנּוּ, לְחֹזֵר מִהַשְׁכָּנְדוֹ, אוּ שֶׁאֵר עֲנִינֵי הַזֶּקֶק, עַל פִּי דְּבוּרוֹ, אֵף שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה גָרוּעַ יוֹתֵר מִעֲרֵךְ הַדִּין, שֶׁהֵיכָה יוֹצֵא בְּבֵית דִּין עַל פִּי דְּבוּרוֹ, אֱלֹו הָיוּ שְׁנֵי עֲדִים מְעִידִין בְּדָבָרֵינוּ, אֵף עַל פִּי כֵן אֲסוּר, כִּינֵן שֶׁבְּדְּבוּרוֹ הוּא גּוֹרֵם הַזֶּקֶק לְגִדּוֹן, מִהַ שֶׁלֹּא הָיָה יוֹצֵא עַל יְדֵי דְּבָרֵינוּ, אֲפִלּוּ אִם הָיָה מְעִיד עָלָיו בְּבֵית דִּין, כִּי אֱלֹו הָיָה אוֹמֵר עָלָיו עֲנִין זֶה גּוֹפֵא בְּבֵית דִּין, לֹא הָיָה יִכְלֹת כִּנֵּד בֵּית דִּין לְמַכֵּב אוֹתוֹ מִמּוֹן עַל יְדֵי דְּבוּרוֹ, כִּי הוּא עַד אֵתְּךָ, וְעַתָּה הוּא גּוֹרֵם לְגִדּוֹן הַזֶּקֶק מִמֶּשׁ עַל יְדֵי דְּבוּרוֹ.

➤ מותר לספר להנהלה על עובד שגונב או על מלמד שמתנהג עם התלמידים שלא כראוי כשידוע שכשישמעו זאת יסלקו אותו מעבודתו, ואע"פ שעדותו לא הייתה מתקבלת בב"ד מפני שהוא רק ע"א, מ"מ כשהסיפור אינו כדי להעניש על דבר שכבר נעשה אלא הוא נצרך כדי להציל ולמונע מהנזק הבא שעומד המסופר להזיק, מותר לספר שזהו דבר שאינו שייך לב"ד, ואף שמבואר שאסור לספר להציל מנזק שיקרה כשהשומע יאמין ויפעל ע"פ הסיפור, מ"מ בנזק שא"א למונעו ע"י ב"ד מותר למונעו בכל דרך אחרת.

➤ מותר למסור גנב למשטרה אף לאחר שעת הגניבה כשהוא לצורך הצלת האנשים מגניבות עתידיות, אע"פ שיאסרוהו בבית הסוהר, ובב"ד לא היו מענישים אותו כן על סמך סיפורו של ע"א, ומהטעם הנ"ל.

➤ נהג אוטובוס שמרמה את הנהלה מותר למוסרו להנהלה כיון שבדבר היזק שאין אפשרות לב"ד לטפל בו [כיון שאינם מקבלים מרות ב"ד עליהם] אפשר למוסרו אף לערכאות.

לעילוי נשמות

האיש הכשר והעלוי הולך תמים ופועל צדק, הומך רבץ ותלמידהוץ

יאלר בן שושנה מעודה ז"ל

רוח ה' תנחמו בן עדין אמן

ת.ש.צ.ב.ה.

האיש הכשר והעלוי הולך תמים ופועל צדק

כה"ר ויקטור בן לטיפה אשכנזי ז"ל

רוח ה' תנחמו בן עדין אמן

ת.ש.צ.ב.ה.

האיש הכשר בשם טוב, הולך תמים ופועל צדק שייך עיל שייך צדיק ולא מחזיק מילותא לשעיה, רחמים רבץ ותלמידהוץ, מופלא בחסדים בצניעות ובנחמה מיוחדת, קנע עיתים לתורה

המורחם הנכבד ר' יחידה (דינ) בן רות שואש ז"ל

רוח ה' תנחמו בן עדין אמן

ת.ש.צ.ב.ה.

לעילוי נשמות

האדם הכשר והעלוי שלפטר בשם טוב, הולך תמים ופועל צדק, מקים עולה של תורה רודף צדקה וחסד, שייך עיל שייך צדיק ולא מחזיק מילותא לשעיה, אשר השלב רבים מעוז והחזירים בתשובה שלמה

לאלינו שבשמים

הרה"ג ר' דוד בן זוהרה בן חמו זצ"ל

ראש בית מדרש "שובה ישראל" מקסיקו

רוח ה' תנחמו בן עדין אמן

ת.ש.צ.ב.ה.

הארות, הערות, הצעות, תרומות לזיכוי הרבים ניתן לפנות למערכת "אגודת השומרים לשמירת הלשון"

ברבינוים 19, בני ברק. טלפון: 03-5741744 פקס: 03-6771017 דוא"ל: a.h.shmirat.halashon@gmail.com